

OSEBNOST

doc. dr. Kristijan Musek Lešnik

29.10.2014

Zanimanje za osebnost ni nova stvar ...

"Že prej sem se čudil, ko sem razmišljal o tem - in mogoče se sploh nikoli ne bom nehal čuditi - kako to, da nimamo enakih navad, čeprav ima Grčija isto podnebje in se vsi Grki vzgajajo na enak način. Ker že dolgo raziskujem človekovo naravo, Polikles, in sedaj imam že devetindevetdeset let, dalje, ker sem bil v stikih z mnogimi ljudmi različne narave in skrbno primerjal dobre in zle ljudi, sem se odločil, da opišem, s čim se ukvarjajo nekatere skupine med njimi. Natančno ti bom prikazal, koliko vrst značajev je med njimi in kaj počno v vsakdanjem življenju. Mislim, Polikles, da bodo naši sinovi boljši, če jim bomo ohranili pisane dokumente te vrste. Če bodo upoštevali njihove primere, se bodo nenehno zadrževali v družbi najbolj izobraženih, samo da ne bi zaostajali za njimi. In zdaj prehajam na zadevo samo... Začel bom torej z licemerstvom in podal njegovo definicijo, potem bom orisal licemerca, njegovo naravo in stanje, do katerega se spušča. Potem bom, kot sem načrtoval, skušal osvetliti druga duševna nagnjenja." (Teofrast, Značaji)

Teofrast o značajih

- podobnosti in razlike
- isto okolje (podnebje, vzgoja), toda različne lastnosti
 - še en dejavnik, ki poleg okolja vpliva na posameznikove lastnosti (značaj, dispozicije, dednost)
- ideja o različnih izvorih osebnosti
- identiteta, ki jo posameznik ohranja zaradi svojih dispozicij (pri Teofrastu označena kot značaj)

Kaj pravi etimologija?

- **persona**
 - Maska
 - Pod. grški prosopon (Προσωπον)
- **oseba**
 - sebe, svoj

BESEDE	RAZVOJNE IZPELJAVE	POMENSKI PRENOSI
persona	phersu	etrursko ime nekega lokalnega božanstva (oznaka za njegovo masko in druge attribute)
	persona (1)	maska
	persona (2)	oseba
	personalitas	osebnost
osebnost	su	svoj, sebe; dober
	seb-	sebe (sebstvo, self, selbst, soi...)
	oseba	oseba ("kar je v sebi")
	osebnost	osebnost
ličnost	lice, lik	oblika, obraz
	ličina (1)	larva, buba, ličinka; lutka
	ličina (2)	lik posameznika, osebe
	ličnost	oseba, osebnost

Znanstveni pogled na osebnost

- Več pomenov izraza osebnost
 - Kot sinonim za osebo, človeka, posameznika, značaj...
 - Kot oznaka za pomembno osebo
 - Pogosto v ekspresivni rabi
 - Npr. velika osebnost, to je osebnost, on nima osebnosti...
- Z znanstvenega vidika je potrebna enoznačna definicija
- Znanstvena definicija mora ustrezati pogojem
 - Biti mora razlikovalna
 - Opredeljuje pojav, ki se razlikuje od drugih znanstveno opredeljenih pojavov
 - Imeti mora empirično vsebino
 - Nanašati se mora na pojav, ki je empirično preverljiv
 - Mora biti logično jasna in neprotislovna
 - Ne sme zajemati nejasnih ali metaforičnih pojmov

Klasifikacije definicij - Allport (1937)

- "omnibus" definicije, ki enostavno govore o osebnosti kot o skupku ali vsoti vseh značilnih psihofizičnih sestavin posameznika,
- definicije, ki poudarjajo urejenost in celovitost osebnosti,
- hierarhične definicije, ki gledajo na osebnost z vidika hierarhično razporejenih slojev,
- definicije, ki poudarjajo prilagajanje in
- definicije, ki obravnavajo osebnost z individualnega in razlikovalnega vidika.

Klasifikacije definicij - Musek (1982)

- esencialistične definicije
 - osebnost kot odraz človekovega bistva, človekove narave
- individualistične definicije
 - osebnost kot edinstvena, individualna celota
- sestavne definicije
 - osebnost kot sklop sestavin
- celostne definicije
 - osebnost kot celostni sistem
- procesne definicije
 - osebnost kot razvojni, dinamični in procesni pojav
- relacijske definicije
 - osebnost kot odprt, z okoljem povezan sistem

Definicije osebnosti - Allport

- dinamična organizacija tistih psihofizičnih sistemov pri posamezniku, ki določajo značilne načine njegovega prilagajanja okolju

Definicije osebnosti – Carver & Scheier

- podobno pozneje Carver in Scheier (2000): “osebnost je **notranja dinamična** organizacija **psihofizičnih sistemov**, ki ustvarjajo posameznikov **značilni vzorec** obnašanja, mišljenj in občutij”.
- **dinamična** organizacija
 - organiziranost, prilagojenost, vzdrževanje, razvoj in usmerjanje
- **notranja**
 - oblikovanje in ohranjanje notranjih dispozicij, ki vplivajo na obnašanje
- **psihofizični sistemi**
 - integracija psihičnega in fizičnega delovanja
- **značilni vzorec**
 - konsistentnost in distinktivnost (edinstvena individualna identiteta)
- obnašanje, mišljenja, občutja
 - osebnost zajema širok spekter našega doživljanja in izražanja

Definicije osebnosti - Trstenjak

- Osebnost je biološko odprt, dialektično dejavni sistem človekove samodejavnosti, ki doseza v mejah med dednostjo in okoljem, subjektom in svetom ter posameznikom in družbo vedno popolnejšo stopnjo samozavesti v odpornosti, veljavnosti, vrednosti in smiselnosti življenja

Definicije osebnosti - Eysenck

- “klasika”: povzetek delitve osebnosti na tradicionalne sektorje
- osebnost je bolj ali manj stabilna in trajna organizacija značaja, temperamenta, intelekta in telesne konstitucije neke osebe, ki določa njeno značilno prilagajanje svojemu okolju

Definicije – Cattell, Guilford

- to, na osnovi česar lahko napovemo, kaj bo neka oseba storila v določeni situaciji
- celota relativno trajnih načinov vedenja, po katerih se posameznik razlikuje od drugih

Definicije – Jung

- “Osebnost je vrhunsko uresničenje notranje edinstvenosti živega bitja. Je akt najvišjega poguma v soočanju z življenjem, absolutna afirmacija vsega, kar tvori posameznika, je najuspešnejša prilagoditev celoti pogojev eksistence, povezana z največjo možno svobodo za določanje samega sebe.”
- Carl Gustav Jung, 1934
- Skušal povzeti vse tisto “presežno”, česar običajne opredelitve osebnosti ne zajamejo
- Osebnost zajema tudi tiste vidike človekovega delovanja in eksistence, ki niso transparentni in morda tudi nikoli ne bodo (npr. nezavedno, svoboda, transcendenca)

Kaj lahko potegnemo iz teh
definicij???

Temeljna določila osebnosti

- **Konsistentnost**
 - trajnost, kontinuiteta in identiteta osebnosti
- **Distinktivnost**
 - individualnost, osebnostne razlike
- **Kompleksnost**
 - subjektivno in objektivno (1. in 3. oseba)
 - avtonomno/svobodno in determinirano
 - razsežja osebnosti
 - mnoštvo lastnosti
 - vidiki in področja
- **Organiziranost**
 - celovitost (organizirani vzorec lastnosti)
 - razvoj (zakonito relativno spreminjanje vzorca ob ohranjanju njegove strukture)

Konsistentnost in distinktivnost

- Kako se odzivajo različni ljudje na iste situacije
 - ***Različni posamezniki*** se na ***iste situacije*** često ***različno*** odzivajo
- Kako se odzivajo isti ljudje na različne situacije
 - ***Isti posamezniki*** se na ***različne situacije*** često ***podobno*** odzivajo

Konsistentnost in distinktivnost glede na situacije in posameznike

		POSAMEZNIKI	
		isti	različni
SITUACIJE	iste	podobno	različno
	različne	podobno	različno

Konsistentnost in distinktivnost našega obnašanja.

Konsistentnost obnašanja se najbolj izrazito pokaže v primerih, ko se isti ljudje podobno obnašajo, čeprav se znajdejo v različnih situacijah.

Distinktivnost pa se najbolj pokaže takrat, ko se različni posamezniki podobno obnašajo v istih situacijah. Osebnost torej povzroča, da se različni posamezniki odzivajo različno na iste situacije in da se isti posamezniki odzivajo podobno na različne situacije.

osebnost torej povzroča, da se različni posamezniki odzivajo različno na iste situacije in da se isti posamezniki pogosto odzivajo podobno na različne situacije

Konsistentnost in distinktivnost glede na trajnost in prehodnost obnašanja

- Naše obnašanje je lahko
 - Trajno – prehodno
 - Splošno – individualno
- Osebnost se povezuje z obnašanjem, ki je relativno trajno (konsistentno) v različnih situacijah in je individualno, torej značilno za posameznika v primerjavi z drugimi posamezniki (distinktivno)

		OBNAŠANJE	
		trajno	prehodno
OBNAŠANJE	generično	splošne lastnosti	instinktno obnašanje
	individualno	osebnost	situacijsko pogojeno obnašanje

Naše obnašanje lahko zvrstimo v več kategorij glede na to, ali je trajno ali prehodno in glede na to, ali je generično ali individualno. Osebnostno doživljanje in obnašanje je povezano zlasti s kategorijo trajnega in individualnega.

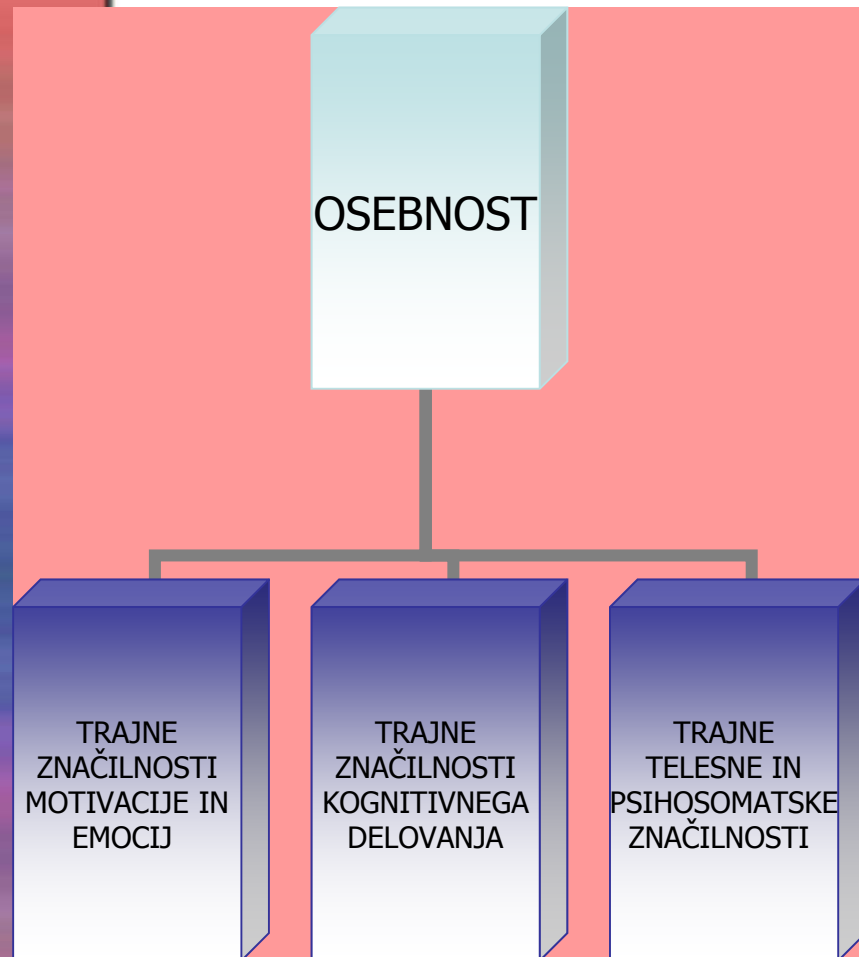

Povezanost konsistentnosti in distinktivnosti

- Med konsistentnostjo in distinktivnostjo je določena povezanost. Če hočemo ugotoviti, v čem se nek posameznik osebnostno razlikuje od drugega posameznika, potem se bomo morali v presoji opreti na njune konsistentne lastnosti. Značilnosti, ki se pojavljajo nekonsistentno, ne morejo biti izhodišče za ugotavljanje medosebnih razlik.
- PRIMER:
 - Težko bomo npr. razlikovali ljudi glede na poštenost, če se bodo v tem pogledu vsi obnašali nekonsistentno, enkrat pošteno, drugič spet nepošteno.
 - Distinktivnost poštenosti se bo pokazala v medosebnih razlikah, le če gre za konsistentno obnašanje: tako bomo lahko ločevali med osebami, ki se v povprečju bolj pošteno obnašajo in med tistimi, ki se v povprečju obnašajo manj pošteno.

Kompleksnost in organiziranost

- Osebnost kot organiziran sistem
 - Osebnost je kompleksen sistem enot (osebnostnih lastnosti), ki deluje kot organizirana celota
- Več razsežij osebnostnega delovanja
 - Biološka, socialna, duhovna
- Samoregulacija
 - Osebnost kot kompleksni sistem deluje samoorganizirano, deluje kot celota

Osebnost kot predmet psihološkega proučevanja

- Ključnega pomena so trajne, konsistentne značilnosti obnašanja, ki omogočajo stabilen in zakonit potek našega življenja
 - Te značilnosti so celostno in edinstveno organizirane v osebnosti
 - Osebnost je torej med najpomembnejšimi izvori obnašanja in doživljanja
- Znanstveno spoznavanje osebnosti pomeni bistven napredek v razumevanju človekove narave in medčloveških odnosov.
- To spoznavanje temelji na veljavnih in zanesljivih načinih ocenjevanja in merjenja osebnostnih značilnosti in procesov.
- Usmerjeno je v ugotavljanje zakonitosti osebnostne strukture, dinamike osebnosti in osebnostnega razvoja.
- Ima za cilj poglobljeno in celostno razumevanje posameznika v njegovem medosebnem in kulturnem kontekstu in razumevanje medosebnih ter skupinskih razlik.
- Je eden najpomembnejših temeljev uporabne psihologije in njenih disciplin.
- Posega v dimenzije človekove narave, ki zadevajo najkompleksnejše vidike človekovega bivanja, med njimi tudi še neraziskane, paranormalne in transcendentne.

Problemi proučevanja osebnosti

- Pomembna vprašanja o sami osebnosti
 - kdo smo, kakšni smo, kako in zakaj se razlikujemo
 - zakaj smo takšni, kako se oblikujejo naše osebnostne lastnosti, stanja, razpoloženja, vloge
 - katere so najpomembnejše osebnostne dimenzije, katere nam dajejo največ informacij o nas in o razlikah med nami
 - kako in zakaj se oblikujejo in razvijajo osebnost in njena področja, temperament, značaj, konstitucija in sposobnosti, npr. inteligentnost, ustvarjalnost, modrost, čustvena, socialna, moralna in duhovna inteligentnost
 - kako se osebnostno razvijamo, kaj vse vpliva na naš razvoj, kaj predstavlja osebnostno rast, izpopolnjevanje in napredovanje
 - kakšne so naše možnosti, potenciali, perspektive, dometi
 - kako vidimo lastno osebnost, kako se oblikujeta samopodoba in samospoštovanje in kako vplivata na naše počutje in obnašanje
- Na kaj vse vpliva osebnost (osebnostne lastnosti)
- Kaj vse vpliva na osebnost

Na kaj vse vpliva osebnost

- Kako osebnost vpliva na
 - Naše življenjske izbire in odločitve (npr. za šolanje, izobrazbo, poklic, hobi, partnerja, oblikovanje družine, vzgojo, šport, rekreacijo, zdravje)
 - Naše učenje in naše delo, napredovanje, kariero
 - Naše nazore, vero, politično in druga prepričanja, stališča, vrednote...
 - Naš odnos do sveta, sebe in drugih ljudi, do različnih skupin, do partnerja, staršev, otrok...
 - Kakovost življenja
 - Uspešnost v življenju, partnerskih odnosih, družini, delu, poklicu, športu
 - Našo psihično stabilnost, psihično blagostanje in zdravje
 - Naše življenjske navade, soočanje s stresi in drugimi obremenitvami
 - Naše telesno zdravje in odpornost

Kaj vse vpliva na osebnost

- Kako na osebnost vplivajo
 - *Dednost*
 - *Zgodnje izkušnje*
 - *Vzgoja, vplivi staršev, družine, vrstnikov, raznih pomembnih oseb*
 - *Kultura, mediji, medijski idoli*
 - *Spol, starost, socioekonomski status, verska, etnična, rasna pripadnost*
 - *Medosebni odnosi, odnosi na delovnem mestu, odnosi s partnerjem, družinski odnosi*
 - *Stres, bolezni, življenjske spremembe*

Kot vsi, kot nekateri, kot noben drug

- “V nekaterih pogledih smo kot vsi drugi, v nekaterih kot nekateri in ve nekaterih kot noben drug” (Murray)
- Splošno, skupinsko, individualno
- Osebnost se nanaša na uganke, probleme naše eksistence
 - Kdo smo
 - Kakšni smo
 - Kako in zakaj se razlikujemo
- Raziskovanje osebnosti rešuje te probleme
 - Splošno: osebnostni način bivanja (“kot vsi”)
 - Celovitost, organiziranost, stabilnost osebnosti
 - Razlike
 - individualne (“kot noben drug”)
 - skupinske (“kot nekateri”)

Osredinjenost na osebo in spremenljivke

- Dva pristopa v proučevanju osebnosti (Block, 1995; Carlson, 1971; Dahlstrom, 1972; Goldberg & Saucier, 1995; Runyan, 1982)
 - Osredinjenost na osebo (Freud, Rogers, Kelly, Allport)
 - Idiografski pristop: individualna celota
 - Individualni, celostni in tipološki vidik osebnosti, tipi in prototipi osebnosti
 - Študija primera in druge idiografske metode
 - Osredinjenost na spremenljivke in medosebne razlike (večina raziskovalcev osebnosti)
 - Nomotetični pristop: splošne zakonitosti
 - Diferencialni, primerjalni, dimenzionalni vidik osebnosti, taksonomija osebnostnih lastnosti in dimenzij
 - Eksperimentalno, korelacijsko in multivariatno raziskovanje
- Sinteza obeh pristopov

Na osebo in na spremenljivke: sinteza obeh pristopov

- Sinteza: cilj je spoznavanje posameznika, to pa je najustreznejše, če ga psihološko predstavimo kot presečišče njegovih vrednosti pomembnih lastnosti (torej v primerjavi z drugimi) – torej njegovih individualnih vrednosti osebnostnih spremenljivk, ki variirajo med posamezniki in med skupinami
- Celostni (idiografski) pristop, vendar na podlagi nomotetičnih dimenzij in primerjav
- Individualni in skupinski profili

